

IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKO SAVO VEIKLOS ĮSIVERTINIMO PROCESAS: PEDAGOGŲ ĮŽVALGOS

Sonata Lažauninkienė

Kauno lopšelis-darželis „Tukas“

E. p. sonata.lazauninkiene@gmail.com

Įvadas

Paskutinį XX a. dešimtmetį Lietuva, atkūrusi savo nepriklausomybę, švietimo sistemoje taip pat pradėjo vykdyti didelį ugdymo(si) paradigmų pokytį – atsisakoma klasikinės ugdymo paradigmos ir siekiama pereiti prie laisvojo ugdymo humanistinės paradigmos, kuri, anot R. Bruzgelevičienės (2008), formuluoja kardinaliai naują ugdymo tikslą – ugdyti žmogų laisvei ir demokratijai. Vadinasi, ugdydami vaikus laisvojo ugdymo paradigmos kontekste turime siekti, kad jie augtų orūs, smalsūs, bendraujantys, sveiki, kuriantys ir sėkmingai besiuogantys.

Vadovaujantis šiais ugdymo siekiais, vienas iš pedagogo uždavinių ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse grupėse yra vertinti vaiko individualius poreikius ir fiksuoti jo daromą pažangą. Remiantis Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu (2014), kiekvienoje iš aštuoniolikos vaiko ugdymosi pasiekimų sričių, susijusių su vaiko orumu, sveikata, bendradarbiavimu, smalsumu, kūryba ir ugdymosi sėkme, išskirti šeši vaiko pasiekimų žingsniai, rodantys vaiko pažangą nuo gimimo iki šešerių metų ir padedantys vaikų ugdymą ir ugdymąsi individualizuoti. Pažymėtina, kad vaikų ugdymosi pasiekimų žingsnių siejimas su amžiumi yra sąlyginis, tai yra pagal individualias savybes, raidą ugdytiniai gali būti ir žemesniame, ir aukštesniame žingsnyje. Pasak D. Szarkowicz (2011), vaikų savęs vertinimas yra tiesioginis suaugusiųjų vertinimo atspindys, todėl, reikalaujant iš vaiko per daug, vaikui gali formuotis beviltiškumo jausmas. Nuo to, koks bus aplinkinių požiūris į vaiką, didžia dalimi priklausys ir jo paties nuomonė apie save, tad ugdymosi rezultatai vienaip ar kitaip gali daryti įtaką besiformuojančiam vaiko savęs vertinimui. Todėl kiekvienam ugdytiniui, neatsižvelgiant į tai, kokio amžiaus jis būtų ir kokie jo pasiekimai, ypač svarbu būti pastebėtam ir priimtam tokiu, koks yra. Tik vaikas, kuris jausis patogiai fiziškai, saugus psichologiškai, bus pripažintas ir reikalingas, norės pažinti pasaulį, jį

tyrinėti, veikti, išbandyti naujus mokymosi būdus, tai yra bus sudaromos palankios sąlygos jo aukštesniems pasiekimams.

Pedagogams vertinimas yra tęstinis procesas, apimantis nuolatinį vaiko stebėjimą. Vaiko ugdymosi procesas neįmanomas be vertinimo, nes jis (vertinimas) yra glaudžiai susijęs su ugdymo(si) tikslais. Pažangos vertinimas užtikrina greitą ugdymo(si) proceso grįžtamąjį ryšį ir yra būtina kokybiško ugdymo(si) proceso dalis. „Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas“ (2014) ir „Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos“ (2015) yra du pagrindiniai dokumentai, padedantys pedagogams pastebėti ugdytinio individualumą, įvertinti, kokiame žingsnyje yra vaikas. Juose taip pat akcentuojamas vaiko savivokos ir savigarbos komponentas, kurį ugdant stiprėja pozityvus savęs vertinimas, savo veiksmų įvertinimas (koks yra mano elgesio rezultatas). Šie komponentai sudaro prielaidą vaiko savo veiklos įsivertinimui bei refleksyviojo mąstymo gebėjimų ugdymui, o tai savo ruožtu lemia tolesnę vaiko augimo ir ugdymosi sėkmę.

Verta pažymėti, kad pastaruoju metu daug kalbama apie vertinimą ir įsivertinimą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, ieškoma metodų, būdų, tinkančių visiems ir kiekvienam individualiai. Įsivertinimas – tai vertinimo metodų visuma, apimanti nuolatinį, neformalųjį vertinimą. Bendrojo ugdymo lygmeniu, pasak R. Čiužo ir J. Navickaitės (2008), mokinys, suvokdamas savo padarytą pažangą, pakeičia savo požiūrį į mokymąsi, jis tampa aktyviu savo pažangos vertintoju, sugeba kelti mokymosi tikslus. P. Gudynas (2010, p. 28) teigia, kad „norint pasiekti gerų rezultatų [...] būtina tenkinti vaiko poreikius ir individualizuoti ugdymo procesą. [...] individualizavimas reiškia ne tik mokymo metodų parinkimą atsižvelgiant į vaiko mokymosi stilių, bet ir individualiam ugdytiniui labiausiai tinkamų mokymosi tikslų kėlimą, individualizuotą vertinimo kriterijų nustatymą ir laiku teikiamą

grįžtamojo ryšio informaciją“. Taigi, padėdami mokiniai mokytis mokytojai taip pat turi siekti, kad ugdytinis prisiimtų daugiau atsakomybės už savo mokymąsi, aiškiau suprastų, ką išmoko, ir gebėtų pats rasti iškilusių problemų sprendimus. Būtent įšivertinimo kompetencijos ugdymas padeda ugdytiniui geriau suvokti savo pažangą, ugdo gebėjimą apgalvoti, kas sekasi geriau, kas sunkiau, ką norėtų patobulinti, tai yra formuoja reflekyvaus ir kritinio mąstymo pagrindą.

Ankstyvojo ugdymo lygmeniu ugdytinių savo veiklos vertinimą formuoja ne vien mokymosi rezultatų vertinimas, bet vaikams taip pat svarbu gauti teigiamų vertinimų ir kitose srityse – bendraujant, žaidžiant. Šie vertinimai gali būti susiję su vaiko pastangomis ir ugdymosi gairėmis. Pažymėtina, kad priešmokyklinukai mėgsta save vertinti po skirtingų veiklų, pasirenkant įvairius savo veiklos vertinimo būdus – pradėdant nuo plojimų, baigiant klausimais apie veiklos naudingumą ir t. t. Įšivertinimo puoselėjimas gali padėti vaikams ugdytis savarankiško mokymosi gebėjimus, prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi ateityje.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų programose išskiriami vaikų pasiekimų vertinimo metodai, jų dažnumas, fiksavimo formos, tačiau mažai dėmesio skiriama vaikų savo veiklos vertinimo aspektui, jo organizavimui. Problema yra aktuali, tačiau mažai tyrinėta. Todėl šio **tyrimo problema** formuluojama klausimu – *Kaip organizuojamas ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įšivertinimo procesas?* Tyrinėti tai yra reikšminga, nes ikimokyklinio ugdymo sistema turi padėti pagrindus šiems įgūdžiams susiformuoti, tai būtų tam tikra pagalba vaikui įgyjant sėkmingo mokyklos starto pagrindus.

Tyrimo objektas – ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įšivertinimo procesas.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įšivertinimo procesą, remiantis ikimokyklinio ugdymo pedagogų išvalgomis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kokia yra ikimokyklinio ugdymo pedagogų vaikų savo veiklos įšivertinimo samprata.
2. Nustatyti, kokius metodus pedagogai naudoja ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų įšivertinimo procese.
3. Aptarti, kada vaiko veiklos įšivertinimas buvo sėkmingas ir padėjo vaikui.

Tyrimo metodai: teoriniai – mokslinės literatūros analizė, empiriniai – interviu ir kokybinė turinio (*content*) analizė.

Tyrimo metodika ir organizavimas

Atliekant empirinį tyrimą buvo taikomas interviu kaip duomenų rinkimo instrumentas, o duomenys analizuoti kokybinės turinio (*content*) analizės būdu (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Duomenys apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio vaikų savo veiklos įšivertinimo procesą buvo renkami interviu metodu, kuris padėjo atskleisti pedagogų išvalgas apie vaikų įšivertinimo procesą. Buvo taikyta standartizuota atvira interviu forma (Patton, 1990), užduodant tris pagrindinius klausimus ir laikantis nuoseklios jų sekos:

1. Prašom papasakoti, kaip Jūsų grupės vaikai įšivertina savo veiklą.
2. Kaip ugdote vaiko gebėjimą įšivertinti savo veiklą?
3. Pateikite pavyzdžių, kada vaiko veiklos įšivertinimas buvo sėkmingas ir padėjo vaikui.

Kaip jau minėta, gauti interviu duomenys buvo analizuoti kokybinės turinio (*content*) analizės būdu (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008), atliekant tris pagrindinius veiksmus: (1) interviu medžiaga transkribuota ir daug kartų perskaityta, siekiant sugrupuoti medžiagą pagal tam tikrus prasminius žodžius; (2) remiantis sugrupuota medžiaga, išskirti esminiai prasminiai vienetai ir (3) pagal juos interpretuojamas interviu turinys.

Tyrimas atliktas 2019 m. gruodžio mėn. – 2020 m. kovo mėn. Kauno miesto ir Kaišiadorių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Vieno interviu trukmė – 20–30 min. Atliekant interviu, buvo laikomasi tyrimo etikos: tyrime pedagogai dalyvavo savanoriškai, jie buvo supažindinti su tyrimo tikslu, garantuotas jų duomenų konfidencialumas.

Tyrimo dalyvavo 8 pedagogai, dirbantys Kauno miesto ir Kaišiadorių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrimo rezultatų analizė

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio vaiko savo veiklos įšivertinimo koncepcija

Siekiant aptarti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų įšivertinimo procesą, pirmiausia pedagogų buvo paprašyta papasakoti, kaip pedagogo grupės vaikai įšivertina savo veiklą. Užduotas klausimas yra labai platus savo apimtimi ir juo siekta išsiaiškinti, kaip vyksta ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų savo veiklos įšivertinimo procesas. Analizuojant gautus interviu duomenis, išryškėjo, kad informantai, pateikdami savo mintis apie vaikų įšivertinimą, kalba apie įšivertinimo tikslus (ko siekiama

šiuo procesu) ir koks yra šių gebėjimų turinys. Taigi, jų atsakymai buvo suskirstyti į dvi kategorijas: *įsivertinimo tikslai* ir vaiko įsivertinimo gebėjimų sandara, kurie bendrai pavadinti – įsivertinimo koncepcija. Dabar šią koncepciją – įsivertinimo tikslus ir įsivertinimo gebėjimų sandarą – pristatysime nuosekliai.

Remiantis pedagogų atsakymais matyti, kad pedagogai įsivertinimą supranta kaip indėlį į vaiko savivertės stiprinimą, atsakomybės už savo mokymąsi gebėjimų ugdymą ir vaiko savęs pažinimo auginimą.

Pirmasis įsivertinimo tikslas – *stiprinti vaiko savivertę*, anot pedagogų, yra svarbus trimis aspektais: įsivertinimas padeda *augti vaiko asmenybei*, nes „įsivertinimo kompetencija (apjungianti visas ugdomosi kompetencijas) turėtų padėti asmenybei augti, tobulėti ugdymo(si) proceso metu, stiprinti savivertę, skatinti vaiko augimą, norą tobulėti“. Taip pat vaiko įsivertinimo procesas padeda ikimokyklinukui ar priešmokyklinukui *formuoti pasitikėjimo savimi jausmą*: „įsivertinimas vaikams formuoja pasitikėjimo savimi jausmą, suteikia gerų emocijų, taip pat ugdo vaikų savistabą bei atsakomybę už savo mokymąsi“. Galiausiai su saviverte yra susijusi ir *vidinė mokymosi motyvacija*, t. y. remiantis informantų žodžiais, „įsivertinimas skatina ugdytinio savivertę bei motyvaciją“.

Kitas įsivertinimo tikslas – vaiko *atsakomybės už savo mokymąsi skatinimas*. Pedagogams atrodo, kad įsivertinimas gali tapti pagrindu *savarankiško mokymosi gebėjimo ugdymui*: „grupėje nuo ankstyvojo amžiaus iki priešmokyklinės grupės turime vaiko veiklos įsivertinimo kultūrą, tai kaip tradicija. Įsivertinimo puoselėjimas vaikams padeda ugdytis savarankiško mokymosi gebėjimams, prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi ateityje“. Taip pat įsivertinimas sudaro sąlygas *suprasti gero darbo ar tinkamo jo atlikimo reikalavimus*: „mokydami vertinti kitų ir savo darbus, vaikai geriau supranta gero darbo ar tinkamo jo atlikimo reikalavimus, mokosi išvelgti savo ir kitų veiklos, atlikčių stiprybes bei silpnybes“, *prisiimti atsakomybę už savo veiksmus*, t. y. „kad kryptingame ugdymo procese įsivertinimas duotų laukiamus rezultatus, skatinu vaiką atlikti tam tikrą veiklą įgyjant tam tikrų žinių, įgūdžių, turint pakankamai motyvacijos ir energijos priimant sprendimus, sprendžiant problemas, prisiimant atsakomybę už savo veiksmus“, *gebėti įvertinti savo veiklą, įdirbį, atlikto darbo rezultatus*: „su vaikais įprasta praktika veiklose taikyti įgyvendintos veiklos refleksiją, jog vaikas galėtų įvertinti veiklą, savo gebėjimus ir įdirbį, atlikto darbo procesą, rezultatus. Refleksijos metu vaikai turi apsvastyti ir įvertinti savo poelgius bei išsakyti savo mintis“.

Trečias įsivertinimo tikslas – vaiko *savęs pažinimo auginimas* – apima ne tik vaiko savęs pažinimo auginimą, bet ir yra orientuotas į savo daromos pažangos ir pasiekimų vertinimą, siekiant išsiaiškinti savo stipriąsias ir silpniąsias puses. Anot informantų, „įsivertinimas – tai ugdytinio priimtas sprendimas apie savo daromą pažangą bei pasiekimus, siekiant išsiaiškinti savo stipriąsias ir silpniąsias puses“, todėl pedagogai savo darbe „skatina pačius vaikus įsivertinti, kad patys pakomentuotų, ką atliko gerai, kur reikia tobulėti bei pasistengti“.

Antroji koncepcijos dalis – vaikų įsivertinimo gebėjimų turinys, anot pedagogų, gali būti suskaidytas į šias sudedamąsias dalis: gebėjimą vertinti savo veiklą, remiantis tam tikrais kriterijais, gebėjimą apgalvoti savo elgesio, veiklos pasekmes, gebėjimą pasidžiaugti savo veiklos rezultatais bei gebėjimą pastebėti savo pažangą. Dabar, remdamiesi pedagogų išvargomis, juos visus aptarsime.

Pirmąjį gebėjimą – *vertinti savo veiklą, remiantis tam tikrais kriterijais* – galima analizuoti iš dviejų perspektyvų: vaiko lygmens ir mokytojo lygmens. Žvelgiant iš vaiko perspektyvos, savo veiklos įsivertinimas suprantamas kaip *savo ir kitų vaikų atliktos veiklos palyginimas*: „[...] iškart pasiėmė savo darbelį pasakydamas, aš noriu namuose pagaminti kitą, nes man šiandien nepasisekė, aš neturėjau nuotaikos, norėjau greičiau žaisti, todėl nesistengiau“. Taigi, vaikas, lygindamas savo darbelį su kitų vaikų darbais, suprato ir įsivertino, kad jo darbelis ženkliai skiriasi nuo visų kitų vaikų darbų, o kitą dieną „vaikas atsinešė darbelį, pasikvietė vaikus pažiūrėti ir pasidžiaugti“. Taip pat vaiko lygmeniu svarbu puoselėti ir vaiko *gebėjimą įvardyti savo veiklos trūkumus*. Anot pedagogų, „[...] pats sėkmingiausias toks įsivertinimas, kai prieinama prie sąžiningo įsivertinimo, kai vaikas jau gali pasakyti, kad man pavyko gerai, man pavyko tik gerai, nes truputį išlindau iš linijų [...]“.

Vaiko gebėjimą vertinti savo veiklą analizuojant iš mokytojo perspektyvos paaiškėjo, kad pedagogai, organizuodami vaiko įsivertinimo procesą, siekia, kad šis *gebėjimas būtų ugdomas kuo anksčiau ir pamažu*, tai yra „šis gebėjimas ugdomas palaipsniui nuo mažų dienų“, *akcentuojant aiškius vaikui įsivertinimo kriterijus aiškiai, suprantamai, vaikui priimtina kalba*: „Mano pagrindinis tikslas vaiko kalba pateikti vaikui įsivertinimo kriterijus, kad vaikui būtų aišku, ką jis turi įsivertinti, gebėti.“

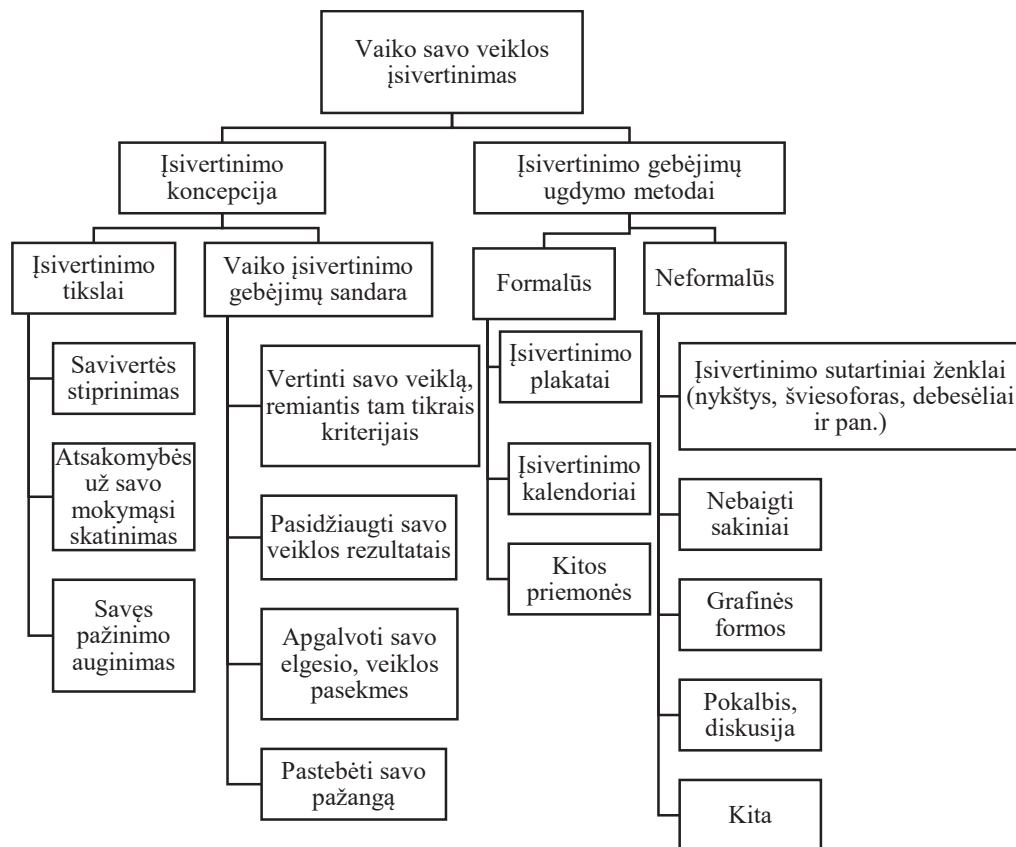
Antras vaiko įsivertinimo gebėjimas – *apgalvoti savo elgesio, veiklos pasekmes*. Ugdymas, pasak pedagogų, efektyvus tada, kai *vaikas supranta savo elgesio pasekmes*: „savęs įsivertinimo kompetenci-

ją suprantu, kaip ugdytinio gebėjimą apgalvoti savo elgesio pasekmes“. Tuomet ikimokyklinio ar priešmokyklinio amžiaus vaikas *geba identifikuoti savo darbo privalumus ir trūkumus, numatydamas tobulinimosi perspektyvas*, tai yra [...] *rytoj pasistengsiu ir bus puiku* arba sako, kad pavyko nelabai, nes negirdėjau auklėtojos, *rytoj būsiu atidesnis ir pasistengsiu labiau, klausysiu atidžiau ir pavyks puikiai*, tuomet aš manau, kad įsivertinimas yra sėkmingas ir padėjo vaikui.

Trečias vaiko įsivertinimo gebėjimas, kuris yra svarbus vaiko savo veiklos įsivertinimo procese, yra

gebėjimas *pasidžiaugti savo veiklos rezultatais*. Pedagogai teigia, kad „žymėdami segtuku tinkamą veiduką, daugelis vaikų nuoširdžiai save vertina, pasako, kaip jaučiasi“. O ketvirtas gebėjimas – *pastebėti savo pažangą* – nurodytas tik kelių pedagogų, kaip „tai paties vaiko daromas sprendimas apie daromą pažangą ir pasiekimus“, mūsų nuomone, taip pat yra labai svarbus, nes gali padėti vaikui priimti teisingus sprendimus.

Aptartos vaiko savo veiklos įsivertinimo koncepcijos struktūrą, kuri parengta pagal informantų pateiktus duomenis, pateikiame paveiksle.

Pav. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įsivertinimo procesas (sudaryta autorės)

Kaip matyti, paveiksle taip pat pavaizduota ir įsivertinimo gebėjimų ugdymo metodai. Apie juos pedagogai kalbėjo atsakydami į antrą interviu klausimą, kaip ugdo vaiko gebėjimus įsivertinti savo veiklą. Tad dabar tai aptarsime plačiau.

Vaiko įsivertinimo gebėjimų ugdymo metodai

Analizuojant informantų pasisakymus, išryškėja, kad pedagogai aktyviai naudoja kasdienėje veikloje įsivertinimą, taikydami įvairius metodus bei

formuodami gebėjimą vertinti ir įsivertinti savo veiklos rezultatus. Informantų pateiktas mintis galima suskirstyti į dvi kategorijas: formalūs ir neformalūs metodai.

Taikydami *formalius* metodus, pedagogai dažniausiai naudoja įsivertinimo plakatus. Antai vienas informantas pasakoja, kad jau pačius mažiausius (ketverių metų ugdytinius) moko įsivertinti: „Grupėje naudojames įsivertinimo plakatą „Kaip man sekasi“. Plakate nupiešti veidukų simboliai su skirtingomis emocijomis ir pažymėtomis skirtingomis spalvomis.

Prie veidukų parašyta žodžiai: puikiai, labai gerai, gerai, noriu žinoti, nusiramink, pagalvok, stop, padedantys vaikui save įsivertinti. Kiekvienas vaikas turi po segtuką, prie kurio priklijuotas jų vardas ir paveiksluko simbolis. Kadangi vaikai yra keturių metų, jiems turi viskas būti iliustruota ir su jau pažįstamu ir naudojamu paveikslėliu simboliu.“ Pabrėžtina, kad prie plakato įsivertinamos ne tik emocijos, kaip jaučiasi, bet ir vaikai įsivertina savo elgesį. Taip pat formaliam įsivertinimui naudojami įsivertinimo kalendoriai: „penkiamečių vaikų grupėje naudoju savęs įsivertinimo kalendorių“ ir *kitos priemonės*, kurios paįvairina įsivertinimo procesą: „dažnai į šias veiklas įtraukiamos ir pagalbinės priemonės, kurios padeda įsivertinimo procese: *plakatai su šypsnelėmis, įsivertinimo kortelės, antspaudukai su vaikams žinomomis reikšmėmis* [...]“.

Savo praktinėje veikloje pedagogai daug dėmesio skiria ir *neformaliems* ugdymo metodams, kurie įtraukia, skatina vaiko kūrybiškumo, problemų sprendimo, netradicinio mąstymo bei komunikavimo raišką. Tokie metodai apibūdinami kaip vaiko įsivertinimo sutartiniai ženklai (nykštys, šviesoforas, debesėliai, spalvoti lipdukai ir pan.). Jie *skatina pačius vaikus įsivertinti*: „[...] kad patys pakomentuotų, ką atliko gerai, kur reikia tobulėti bei pasistengti“, *pastebėti savo pažangą*: „[...] vėliau pastebi savo pasiekimus, pastebi savo pažangą [...]“, *nuoširdumą*: „žymėdami segtuku tinkamą veiduką, daugelis vaikų nuoširdžiai save vertina, pasako, kaip jaučiasi“, *skatina tobulinti savo darbą*: „[...] vaikas, lygindamas savo darbėlį su kitų vaikų darbėliu, suprato ir įsivertino, kad jo darbėlis ženkliai skiriasi nuo visų kitų vaikų darbų“, *stengtis ir sąžiningai įsivertinti, diskutuoti*: „savęs įsivertinimo gebėjimą ugdau pokalbiais su vaiku apie tai, ko jis siekė savo veikloje, kaip ji jam pasisekė“.

Kiti būdai, kuriuos pedagogai taiko siekdami skatinti vaikų įsivertinimo gebėjimus, yra grįsti žodiniaisiais metodais (pokalbiais, nebaigtais sakiniais) ar grafinėmis formomis. Kaip ryškėja iš surinktų interviu duomenų, mažesniai vaikui padeda pedagogo užduodami klausimai: „O, kaip tu manai, kas tau geriausiai pavyko?“, „Kaip tu manai, ar gerai tu dabar pasielgei?“, „Kaip būtų galima kitaip atlikti tą ar kitą darbą?“ ir pan., didesniems – prašymas *pakomentuoti*: „Priešmokyklinėje grupėje vaikams užduodami klausimai, kurie skatina vaikus paaiškinti, patikslinti, sukonkretinti savo atsakymus ar kitokio pobūdžio atliktis.“

Kaip jau minėta, vaiko įsivertinimą skatina nebaigti sakiniai ir *refleksija*: „Su vaikais įprasta praktika veiklose taikyti įgyvendintos veiklos refleksiją, kad

vaikas galėtų įvertinti veiklą, savo gebėjimus ir įdirbį, atlikto darbo procesą, rezultatus.“ *Pokalbis, diskusija*, naudojami įsivertinimo procese, ne tik ugdo gebėjimą apgalvoti savo atliktą veiklą, bet ir kalbinę raišką „[P]edagogai užduodant klausimus vaikams: „Kas patiko?“, „Kas pavyko?“, „Ar norisi šypsotis?“ ir pan., bei skatinant vaiką pakomentuoti atsakymą plačiau.“ Tam, kad vaikai išmoktų argumentuoti, pagrįsti savo veiklą, kaip jiems sekėsi, jų yra klausama: „O kaip tu manai, kas tau geriausiai pavyko?“, „Kaip tu manai, ar gerai tu dabar pasielgei?“, „Kaip būtų galima kitaip atlikti tą ar kitą darbą?“ ir pan.“, o vyresniems vaikams užduodami klausimai, kurie skatina vaikus paaiškinti, patikslinti, sukonkretinti savo atsakymus ar kitokio pobūdžio atliktis: „Sąlyginis individualus ar apibendrintas vaiko komentaras, kuriame aiškiai įvardijama, kas atlikta gerai, o kur galėjo pasistengti, pastebėti klaidas, lyginti savo darbus su kitų vaikų atliktais darbais.“

Sėkmingo įsivertinimo patirtys

Interviu metu informantų taip pat buvo *paprašyta pateikti pavyzdžių, kada vaiko veiklos įsivertinimas buvo sėkmingas ir padėjo vaikui*. Remiantis daugelio informantų pasisakymais išryškėja, kad vaiko įsivertinimo gebėjimų ugdymas gerina ne tik ugdymo kokybę, bet ir *stiprina vaikų pasitikėjimo savimi jausmą, atsakomybę, savęs pažinimą, padeda formuoti kritiniam mąstymui* ir pan. Anot tyrime dalyvavusių mokytojų, *įsivertinimas ypatingai padeda ramesniems, jautresniems* vaikams, kurie nedrįsta išsakyti savo nuomonės: „[...] įsivertindami save pasijuto stipresniais, drąsiau pradėjo išsakyti savo nuomonę, t. p. užduoti klausimus, apginti savo nuomonę, džiaugtis savo darbo rezultatais“. Pastebima dar ir tai, kad mažų vaikų savęs vertinimas dažniausiai yra teigiamas, jeigu jo nenuvertina suaugusieji: „Paprastas pavyzdys: dvimetis pratinasi atlikti savo reikalus ant puoduko, jam pavyko, auklėtoja pagiria vaiką, kitą kartą jam pavyko, jis džiugiai ploja rankelėmis (savęs įsivertinimas) ir jau stengiasi visada naudotis puoduku.“ Informantų nuomone, *sėkmingas įsivertinimas yra tada, kai vaikas geba bendrauti su pedagogu, geba drąsiai išsakyti savo nuomonę, geba užmegzti pokalbį*: „Kai vaikas supranta savo darbą ir geba pasakyti, kas pavyko gerai, ką reikia truputį taisyti, tačiau, [...] ir tai yra labai džiugu, o vėliau pastebi savo pasiekimus, pastebi savo pažangą, geba nurodyti, kas jam pavyko, kas mažiau pavyko ir ką norėtų daugiau pataisyti, kad darbėlis būtų kokybiškesnis, sėkmingesnis.“ Vaikai dažnai save įsivertina labai nuoširdžiai įvardydami savo jausmus.

Pedagogai mini, kad įsivertinimas padeda vaikams geriau *suprasti priežasties-pasekmės sampratą, skatina vaikus atsakingumo, savarankiškai priimti tinkamus sprendimus*: „Įsivertinimas padėjo suprasti, kad laiku atlikta užduotis netrukdytų vėlesniems jo veiksmams ir kitai veiklai, išmoko vertinti savo laiką, skirstyti jį taip, kad liktų laisvo laiko ir kūrybinei bei kitai veiklai.“ Įsivertindami save vaikai *ugdosi gebėjimą nuolat lavintis ir tobulėti be pedagogo pagalbos*: „Diskusijos metu paaiškėjo, kad ugdytinė nusprendė savarankiškai intensyviai karpyti namuose, o karpinius atnešti parodyti pedagogai. Tėvams pagyrus apie vaiko progresą, paaiškėjo, kad vaikas net neužsiminė tėvams apie ketinimus karpyti, juolab apie tikslą pagerinti įgūdžius. Tėvai buvo maloniai nustebinti, o mergaitė savimi didžiavosi.“

Įsivertinimas taip pat skatina vaikus *ieškoti sprendimų ir pagalbos*, pvz., artimoje aplinkoje. Vienas pedagogas pasakoja: „Kadangi jai sunku savarankiškai ugdyti savo gebėjimus, ji nusprendė ieškoti pagalbos artimoje aplinkoje. Jos pagalbos šaltinis buvo šeimos nariai. Ji drąsiai priėjusi prie artimųjų paprašė skirti jai laiko ir padėti savaitgalį išmokti skaičius.“ Kitiems vaikams reikia tik labai nedidelės pagalbos, jie patys randa priežastis, *stebėdami ir tobulindami savo veiklą*: „Vaikas su lengva pagalba, užuominomis pats surado priežastį, kodėl jo darbelių kokybė suprastėja. Nuo to laiko ugdytinis siekia dirbti su savo susikaupimu, taiko lengvas pertraukėles ilgo darbo metu ir siekia geresnių nei lig šiol rezultatų atliekant veiklą.“ Kaip pastebi pedagogai, išsivertinimo procesas padeda vaikams *ryžtis ir dėti pastangas atlikti veiklą gerai*: „Įsivertinus save „puikiai“, mergaitė, kuriai sunkiai sekasi sukaupti dėmesį ir atlikti darbėlį iki galo, buvo labai džiugiai nusiteikusi ir kasdien pradėjo prašyti papildomų darbelių, kuriuos stengiasi pabaigti. Noras įsivertinti save „puikiai“ kitam berniukui suteikia noro atlikti darbėlį ne atmetinai, o kruopščiai, ir spalvinti „neišlendant iš kraštų“ arba suklijuoti smulkias detales, užpildant visą reikiamą plotą.“

Apibendrinę rezultatus, galime teigti, kad vaiko veiklos įsivertinimas yra viena iš mokymosi priemonių, kurios dėka vaikas aktyviai dalyvauja mokymosi procese, pradeda analizuoti savo elgesio ir veiklos rezultatus, daryti išvadas, t. y. stebėti savo pažangą.

Diskusija

Kaip matyti, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko veiklos įsivertinimo procesas ikimokyklinio ugdymo įstaigose vyksta. Šis vertinimas suprantamas kaip paties vaiko priimtas sprendimas

apie savo daromą pažangą bei pasiekimus, siekiant išsiaiškinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Įsivertinimas gali padėti vaiko sėkmingam ugdymuisi, tai yra skatina vaiko savivertę ir motyvaciją, padeda ugdyti vaiko atsakomybę už atliktą veiklą, puoselėti vaiko savęs pažinimą. Tą akcentuoja ir kiti autoriai, antai B. Liebovich (2000) teigia, kad mažo vaiko įsivertinimas padeda mokytojams (ir tėvams) įžvelgti, kokias savo mokymosi stiprybes įvardija vaikas.

Aptariant gautus tyrimo rezultatus, taip pat reikia paminėti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams sunku save vertinti objektyviai. Analizuojant pedagogų pasisakymus, išryškėjo, kad jie yra linkę vaiko veiklos įsivertinimą prilyginti suaugusiojo žmogaus įsivertinimui. Pvz., vaiko įsivertinimą kai kurie iš jų apibūdino, kad tai yra „objektyvus savo gebėjimų, įgūdžių ar konkretaus proceso, atlikto darbo įvertinimas pagal atitinkamus išsikeltus asmeninius kriterijus arba nurodytus kriterijus. Ši kompetencija padeda savikontrolei, savistabai, asmeniniam tobulėjimui bei pažangumui stebėti, savo galimybėms pamatuoti“. Akivaizdu, kad tokiu atveju pedagogai nepakankamai yra įsigilinę į vaiko įsivertinimo psichologinį aspektą. Remiantis L. Vygotskiu, ikimokyklinukas dar šiame amžiaus tarpsnyje neturi apibendrinto savo vertės pajautimo. Jam atrodo, kad jis pats stipriausias ir pats protingiausias. Objektyvus savęs vertinimas gali būti susijęs tik su septynerių metų vaiko amžiaus krize (žr. Ankstyvojo ugdymo vadovas, 2001). Todėl teigti, kad vaikas objektyviai vertina savo veiklą, negalime. Taip pat nėra teisinga teigti ir tai, kad ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje pradedama diegti objektyvaus įsivertinimo samprata: „Iš pradžių siekiama laipsniškai įdiegti objektyvaus įsivertinimo sampratą, tvirtus savigarbos ir savivertės pagrindus, atitinkamam amžiui emocinę brandą [...]“.

Taigi, pedagogai, kalbėdami apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įsivertinimo procesą, įžvelgia įsivertinimo tikslą ir aptaria įsivertinimo gebėjimų sandarą, taiko tradicinius ir netradicinius įsivertinimo metodus. Sėkmingų įsivertinimo patirčių atskleidimas rodo, kad šis procesas yra svarbus ir prasmingas vaiko ugdymui, tačiau, suvokiant šio amžiaus vaiko įsivertinimą, daugiau dėmesio turėtų būti skirta ir vaiko psichologiniam aspektui.

Išvados

1. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įsivertinimo procesas kaip sėkmingo tolesnio mokymosi pagrindas yra labai svarbus, tačiau mažai tyrinėtas reiškinys. Remiantis peda-

- gogų įžvalgomis, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų įsivertinimo procesas gali būti apibūdinamas išryškinant jo koncepciją (tikslus ir gebėjimų sandarą) ir įsivertinimą ugdančius metodus.
2. Pagrindiniai įsivertinimo tikslai, anot pedagogų, yra vaiko savivertės stiprinimas, atsakomybės už savo mokymąsi gebėjimų ugdymas bei vaiko savęs pažinimo auginimas. Vaikų įsivertinimo gebėjimų turinys gali būti suskaidytas į šias sudedamąsias dalis: gebėjimą vertinti savo veiklą, remiantis tam tikrais kriterijais, gebėjimą apgalvoti savo elgesio, veiklos pasekmes, gebėjimą pasidžiaugti savo veiklos rezultatais ir gebėjimą pastebėti savo pažangą.
 3. Atlikus kokybinį tyrimą nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo procese naudojami įvairūs įsivertinimo metodai (formalūs ir neformalūs), kurie gali sudaryti prielaidas sėkmingam vaikų ugdymui (si). Anot pedagogų, sėkmingos vaikų įsivertinimo patirtys rodo, kad įsivertinimas stiprina vaikų pasitikėjimo savimi jausmą, atsakomybę, savęs pažinimą, padeda kritinio, reflektivaus mąstymo pagrindus ir augina mokymosi motyvą.

Literatūra

1. Ankstyvojo ugdymo vadovas, 2001, *Tėvams, globėjams, pedagogams*. Sudarytoja O. Monkevičienė. Vilnius: Minklės leidyba.
2. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V., 2008, *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis. II dalis. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
3. Bruzgelevičienė R., 2008, *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1977*. Monografija. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
4. Čiužas R., Navickaitė J., 2008, Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis, *Pedagogika*, t. 91, p. 53–59.
5. Gudynas P., 2010, *Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tobulinimo dorinio, meninio ir kūno kultūros ugdymo procese rekomendacijos. Projekto (2008–2010 m.) dalyvių mokytojų patirtis*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
6. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*, 2014. https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/ikimok_pasiekimu_aprasas.pdf [žiūrėta 2020-09-30]
7. *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2015. https://www.smm.lt/uploads/documents/konkursai/kiti_konkursai/ikimokyklinio%20ugdymo%20metodin%C4%97s%20rekomendacijos.pdf [žiūrėta 2020-09-30]
8. Liebovich B., 2000. Children's Self Assessment. *Issues in Early Childhood Education: Curriculum, Teacher Education, & Dissemination of Information. Proceedings of the Lilian Katz Symposium, Champaign, IL, November 5-7*. <https://research.gold.ac.uk/id/eprint/11796/1/ED470895.pdf> [žiūrėta 2020-09-30]
9. Patton M. Q., 1990, *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park, CA: Sage.
10. Szarkowicz D., 2011, *Stebėjimas ir refleksija vaikystėje*. Vilnius: ŠAC.

Summary

A PRESCHOOL AND PRE-PRIMARY AGE CHILD'S SELF-ASSESSMENT OF HIS/HER OWN ACTIONS: PEDAGOGUES' INSIGHTS

Sonata Lažauninkienė

A preschool and pre-primary age child's self-assessment of his/her own actions is an important but insufficiently studied phenomenon. Therefore, the purpose of this work was to reveal pre-school teachers' attitudes to a pre-school and pre-primary age child's self-assessment of his/her own actions. 8 pre-school pedagogues from Kaunas city and Kaišiadorys district preschool education institutions were interviewed. Qualitative content analysis was performed.

According to the respondents, the self-assessment process can be defined by highlighting the self-assessment concept, its objectives, skills to be developed and methods for developing those skills. They pointed out that the main objectives of self-assessment are building self-esteem, developing the ability to take responsibility for own learning and raising self-awareness in children. Self-assessment skills include four skills: assess own actions following certain rules, think about consequences, enjoy results and monitor own progress.

The present qualitative study showed that various formal and informal self-assessment methods used in early childhood education can lead to success in children education. The respondents said that self-assessment boosts self-confidence, responsibility and self-awareness, builds foundation for critical and reflective thinking and enhances motivation to learn.

Keywords: *preschool education, education, child, actions, self-assessment, pedagogue.*

Santrauka

**IKIMOKYKLINIO IR PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKO SAVO VEIKLOS
ĮSIVERTINIMO PROCESAS: PEDAGOGŲ ĮŽVALGOS***Sonata Lažuninkienė*

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įsivertinimo procesas yra svarbus, tačiau mažai tyrinėtas reiškiny. Todėl šio darbo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaiko savo veiklos įsivertinimo procesą, remiantis ikimokyklinio ugdymo pedagogų įžvalgomis. Tyrimo duomenys rinkti atliekant interviu su 8 pedagogais, dirbančiais Kauno miesto ir Kaišiadorių rajono ikimokyklinio ugdymo įstaigose, o duomenų analizė atlikta naudojant kokybinės turinio analizės metodą.

Remiantis pedagogų įžvalgomis, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų įsivertinimo procesas gali būti apibūdinamas išryškinant jo koncepciją (tikslus ir gebėjimų sandarą) ir įsivertinimą ugdančius metodus. Pagrindiniai įsivertinimo tikslai, anot pedagogų, yra vaiko savivertės stiprinimas, atsakomybės už savo mokymąsi gebėjimų ugdymas bei vaiko savęs pažinimo auginimas. Vaikų įsivertinimo gebėjimų turinys apima keturis gebėjimus: gebėjimą vertinti savo veiklą, remiantis tam tikrais kriterijais, gebėjimą apgalvoti savo elgesio, veiklos pasekmes, gebėjimą pasidžiaugti savo veiklos rezultatais ir gebėjimą pastebėti savo pažangą.

Atlikus kokybinį tyrimą nustatyta, kad ikimokyklinio ugdymo procese naudojami įvairūs įsivertinimo metodai (formalūs ir neformalūs), kurie gali sudaryti prielaidas sėkmingam vaikų ugdymui(si). Tai yra svarbu, nes, anot pedagogų, įsivertinimas stiprina vaiko pasitikėjimo savimi jausmą, atsakomybę, savęs pažinimą, padeda kritinio, reflekyvaus mąstymo pagrindus ir augina mokymosi motyvaciją.

Prasminiai žodžiai: *ikimokyklinis ugdymas, ugdymas, vaikas, veikla, savęs vertinimas, pedagogas.*

Įteikta 2020-08-19

Priimta 2020-11-16